

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

НІКОЛАЄНКО ЛЮБОВ СЕРГІЇВНА

УДК 81'44 (811.111 + 811.161.2): 81'373.611

**МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА
АКСІОЛОГІЧНО МАРКОВАНИХ КОМПОЗИТНИХ НОМІНАЦІЙ
В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загального та українського мовознавства Київського національного лінгвістичного університету, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Стишов Олександр Анатолійович,
Київський національний лінгвістичний університет,
завідувач кафедри фонетики і граматики
слов'янських мов

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Загнітко Анатолій Панасович,
Донецький національний університет,
завідувач кафедри української мови
та прикладної лінгвістики

кандидат філологічних наук, доцент
Гончарова Тетяна Володимирівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
доцент кафедри германського
та порівняльного мовознавства

Захист відбудеться “15” червня 2009 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.15 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “13” травня 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. Д. Паршак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертаційне дослідження присвячено вивченню мотиваційної основи аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов. У роботі проаналізовано характер відношень компонентів аксіологічно маркованих композитних номінацій крізь призму словотвірної, фонетичної, морфологічної, лексичної і семантичної мотивованості; виявлено різну продуктивність частиномовного творення таких найменувань у неблизькопоріднених мовах; визначено спільні та відмінні тенденції розвитку меліоративного, пейоративного і полісемантичного оцінного значення у словотвірно-семантичній структурі зіставлюваних одиниць.

Сучасна лінгвоаксіологія (Т. І. Вендіна, О. М. Вольф, Т. А. Космеда, Т. В. Маркелова, Г. І. Приходько, О. В. Тищенко), тісно пов'язана з практикою міжкультурного спілкування, зорієнтована на вивчення тих мовних явищ, що відбивають особливості ціннісного сприйняття дійсності представниками різних етносів. Окрему сферу лінгвоаксіології становить вивчення оцінно-емоційних компонентів семантики тих мовних одиниць, які здатні передавати всі особливості стереотипів мовленнєвої поведінки комунікантів під час міжкультурного спілкування (Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, І. О. Голубовська, В. І. Карасик, С. Г. Тер-Мінасова, G. Attardi, D. Hymes, C. Osgood, A. Wierzbicka та ін.).

Аксіологічне смислоутворення як самостійний напрям теорії номінації загалом (О. С. Кубрякова, В. М. Телія, З. А. Харитончик) і теорії неології зокрема (В. І. Заботкіна, Ю. А. Зацний, Л. П. Попко, J. Ayto, J. Green) залишається потужним джерелом поповнення лексичного складу мов, особливо за рахунок словотворчого потенціалу (І. В. Андрусак, М. В. Белозьоров, В. К. Зернова). Останнім часом аксіологічне словотворення (Т. М. Антонченко, О. Л. Бессонова, Т. В. Гончарова) і передусім композитологія (І. А. Гонта, О. В. Деменчук, Л. К. Крайняк, Л. Ф. Омельченко, М. М. Полюжин) спрямовані на виявлення змін у семантичній структурі мовних одиниць як первинного, так і вторинного знакопозначення. Ця проблема надзвичайно актуальна в зіставно-типологічному аспекті, адже для ефективності міжкультурних контактів необхідними є глибокі знання не лише мовного фонду одиниць прямої номінації контактуючих мов, а й ті культурні смисли, яких вони набули внаслідок переосмислення первинного значення під впливом як внутрішньомовних, так і позамовних факторів.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена її спрямуванням на вивчення процесів вторинної номінації, а також необхідністю комплексного аналізу експресивного маркування тих словотвірних номінацій, що зазнають варіювання лексичного та морфемного складу в соціально орієнтованому спілкуванні, відображаючи національно-специфічні стереотипи мовленнєвої поведінки та аксіологічні настанови носіїв англійської й української мов. Такими словотвірними номінаціями є аксіологічно марковані композити англійської й української мов, зіставно-типологічне і порівняльно-історичне дослідження яких дає змогу простежити спільні й відмінні тенденції у концептуалізації мовних картин світу представниками різних соціумів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до держбюджетної теми Міністерства освіти і науки України № 0102U001457 “Слов'янське і балканське мовознавство: мова в етнокультурному та діяхронічному аспектах” (тема затверджена вченою радою Київського національного лінгвістичного університету, протокол № 6 від 31 січня 2005 року). Тему дисертації затверджено вченою радою КНЛУ, протокол № 4 від 28 листопада 2005 року; перезатверджено спеціалізованою вченою радою К 26.053.15 НПУ імені М. П. Драгоманова, протокол № 5 від 14 квітня 2009 р. на підставі витягу з протоколу № 5 від 18 грудня 2008 року Засідання бюро Наукової ради “Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності” НАН України.

Метою дослідження є визначення мотиваційної основи творення аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах шляхом зіставлення зовнішньої і внутрішньої форм цих одиниць.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- визначити екстралінгвальні й інтралінгвальні фактори творення аксіологічно маркованих композитних номінацій у неблизькоспоріднених мовах;
- виявити характер мотиваційних відношень компонентів у семантичній структурі аксіологічно маркованих композитних номінацій;
- розробити методику зіставлення аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах;
- встановити типи дериваційної мотивації аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах;
- проаналізувати спільні й відмінні аспекти розвитку меліоративного, пейоративного та полісемантичного оцінного значення у семантичній структурі аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов;
- зіставити специфіку концептуалізації аксіологічних смислів у семантичній структурі досліджуваних одиниць.

Об'єкт дослідження становлять лексикографічно засвідчені аксіологічно марковані композитні номінації англійської і української мов.

Предметом дослідження є словотвірна, фонетична, морфологічна і лексична мотивації творення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов.

Джерельною базою дисертації є матеріали тлумачних словників англійської: New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language, The New Bantam English Dictionary (E. B. Williams), The Longman Register of New Words (J. Ayto), Bloomsbury Dictionary of New Words (J. Green), Thesaurus of American Slang (R. L. Chapman), Dictionary of Modern Slang (T. Thorne), The Oxford Dictionary of New Words (E. Knowles, J. Elliot) і української мов: Словник української мови в 11 томах (І. К. Білодід), Великий тлумачний словник сучасної української мови (В. Т. Бусел); двомовних словників: Новый большой англо-русский словарь : в 3-х томах (Ю. Д. Апресян, Э. М. Медникова, А. В. Петрова и др.), Великий англо-український словник (М. В. Адамчик), Англо-український словник : у 2-х томах (М. І. Балла), Англо-український словник (під загал. керівн.

Є. І. Гороть); етимологічні словники англійської мови: The Oxford Dictionary of English Etymology (C. Onion), The Barnhart Dictionary of Etymology (R. Barnhart); Український жаргон. Словник. (Леся Ставицька). Фактичний матеріал дисертації становить 8213 аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської та української мов (6592 од. – англійської та 1621 од. – української).

Методи дослідження: зіставно-типологічний метод дав змогу проаналізувати зовнішню та внутрішню форми аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах. Метод словотвірного моделювання сприяв виявленню спільних і відмінних моделей творення аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах; дистрибутивний аналіз – визначенню характеру продуктивності морфологічних моделей зіставляваних одиниць, компонентний – семної специфіки меліоративної / пейоративної оцінки, а також функціональних і прагматичних особливостей аксіологічних змін у семантичній структурі композитів англійської й української мов, а концептуальний аналіз – семантизації морально-етичних концептів у структурі аксіологічно маркованих композитних номінацій; прийом внутрішньої реконструкції застосовано для визначення фонетичної мотивації аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській мові; елементи кількісних підрахунків дозволили встановити продуктивні формули валентності зіставляваних одиниць.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше визначено тенденцію до активності аксіологічно маркованого іменникового композитного словотворення в англійській мові і до прикметникового – в українській; встановлено: 1) типи дериваційної мотивації аксіологічно маркованих композитних номінацій: словотвірної, морфологічної й лексичної мотивації, спільні для обох мов, і фонетичної, характерної для англійської мови; 2) спільні (юкстапозиція в обох мовах) та відмінні (композиція в українській мові) способи творення досліджуваних номінацій; 3) спільну тематичну групу аксіологічно маркованих композитних номінацій “Ставлення до способу життя” з її семантичними підгрупами: за оцінкою власного “я” та міжособистісних стосунків з “іншими”, за оцінкою власних уподобань та життєвої позиції, за оцінкою мовленнєвої поведінки.

Теоретичне значення дисертації пов’язане з поглибленням положень теорії вторинної номінації в аспекті визначення змін у семантичній структурі аксіологічно модифікованих композитних одиниць, з розробкою теоретичних концепцій, присвячених вивченню взаємодії мови й соціуму в діапазоні мовних і культурних стереотипів поведінки представників різних етносів. Динамічні характеристики аксіологічних компонентів композитних номінацій відображують тенденції у ціннісному ставленні мовних колективів до навколишньої дійсності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в зіставно-типологічних дослідженнях із проблем дериваційної мотивації, аксіологічного словотворення, а також у процесі підготовки спецкурсів та спецсемінарів з міжкультурної комунікації, у викладанні навчальних дисциплін:

“Лексикологія англійської мови”, “Стилістика англійської мови”, “Сучасна українська літературна мова” (розділи “Лексика”, “Словотвір”, “Морфологія”), “Порівняльна типологія англійської та української мов”. Опрацьований фактичний матеріал може бути застосований при укладанні словника аксіологічно маркованих композитів неблизькоспоріднених мов.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на *чотирьох* міжнародних науково-практичних конференціях: “Міжкультурна лінгвістика та формування іншомовної комунікативної компетенції” (Київ, 2006 р.), “Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2007 р.), “Словотвірні можливості англійської і української мов на сучасному етапі їхнього розвитку” (Київ, 2007 р.), “Актуальні проблеми германської філології” (Чернівці, 2008 р.); на *трьох* всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця” (Київ, 2006 р.), “Мови у відкритому суспільстві” (Чернігів, 2006 р.), “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2008 р.), а також на щорічних науково-практичних конференціях Київського національного лінгвістичного університету: “Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики у контексті євроінтеграції” (Київ, 2006 р.), “Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві” (Київ, 2007 р.), “Психолого-педагогічні проблеми освіти і виховання в умовах глобалізації та інтеграції освітніх процесів” (Київ, 2007 р.), “Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій” (Київ, 2008 р.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в десяти публікаціях: у семи статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, шість із яких затверджено ВАК України, та тезах доповідей на трьох наукових конференціях.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (264 найменування, з яких 42 – іноземними мовами) та списку лексикографічних джерел (41 найменування). Повний обсяг дисертації – 209 сторінок, основний зміст викладено на 178 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об’єкт, предмет, наукову новизну роботи, описано методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, окреслено теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми їхньої апробації.

У першому розділі “Екстралінгвальні та інтралінгвальні чинники творення аксіологічно маркованих композитних номінацій у неблизькоспоріднених мовах” визначено специфіку творення складних номінацій у системах традиційного словотворення неблизькоспоріднених мов, виявлено відмінності між складнопохідними одиницями та власне складними словами-композитами; проаналізовано характер функціонально-прагматичної

мотивації творення композитних номінацій з аксіологічним вектором семантики, розроблено методику зіставлення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської і української мов.

У сучасній лінгвістиці сформовано два ієрархічні підходи до вивчення складного слова: системно-структурний (І. В. Арнольд, І. К. Архипов, І. А. Гонта, В. К. Зернова, П. М. Карашук, Н. Ф. Клименко, О. Д. Мешков, Л. Ф. Омельченко, М. Я. Плющ, М. Д. Степанова, Й. А. Стернін, П. В. Царьов, Р. В. Lees, Н. Marchand) і функціональний (Т. В. Гончарова, Т. А. Коць, О. Я. Кресан, Ж. М. Симачевська). Представники першого підходу більше зосереджують увагу на обговоренні питання щодо внутрішньої та зовнішньої валентності складних номінацій, тимчасом, як функціоналісти зосереджують увагу на мотиваційних процесах їхнього творення. Синтезом цих підходів стало вчення про складне слово – *композитологія* (Т. М. Антонченко, І. А. Гонта, Т. В. Гончарова, Н. Ф. Клименко, В. П. Олексенко, О. Д. Мешков, Л. Ф. Омельченко, М. М. Полюжин, О. М. Турчак, В. О. Шевченко, V. Adams, Th. Burrow, R. V. Lees, N. Marchand), яка на сьогодні залишається дискусійним напрямом у словотворенні через різні позиції науковців щодо розмежування власне складних слів-комполітів і складнопохідних слів. За основу в цій диференціації дослідники англійських комполітів пропонують брати або 1) останній акт деривації (Л. Блумфілд) – ідентифікована формула утворення *власне складних слів-комполітів*: проста лексична основа + (проста лексична основа + афікс) і формула *складнопохідних слів*: складна лексична основа + дериваційний афікс, або 2) методику аналізу за безпосередніми складниками (І. А. Гонта). За своєю будовою, семантикою і функціями власне складні слова-комполіти відповідають таким же утворенням в українській мові, що дає підстави застосовувати термін *комполіт*, запроваджений германістами, і до подібних утворень української мови.

Незважаючи на різні завдання вчених, які займаються питаннями складного словотворення, все ж таки базові положення їхніх концепцій є спільними і ґрунтуються на 3-х принципах: 1) словотвірною мотивацією складних номінацій є словоскладання, основоскладання та інкорпорація; 2) у процесі соціалізації складні утворення зазнають переосмислення семантичної структури в аспекті набуття різних конотацій, зокрема й ціннісного компонента семантики; 3) прагматично-когнітивна природа складних одиниць зумовлює їхню нову таксономію як *аксіологічно маркованих комполітних номінацій* (далі **АМКН**).

Семантична структура АМКН безпосередньо пов'язана з проблемою їхньої мотивованості (О. А. Земська, М. Д. Степанова, І. С. Улукханов), під якою розуміємо типову умовну характеристику предмета або явища, обґрунтовану значенням і співвідношенням структурних компонентів.

Виходячи з об'єму мотивованості внутрішнього мікроконтексту АМКН, у роботі виокремлено одиниці з 1) повною мотивованістю / лексикалізованою (яскраво виражена, прозора внутрішня форма, оскільки значення базується на буквальному змісті компонентів); 2) частковою мотивованістю / експліцитною (комбінація основ співвідноситься з одним денотатом); 3) нульовою

мотивованістю / імпліцитною, або ідіоматичною (жодна основа, що складає їхню внутрішню форму, не відображається в значенні цілого композитного комплексу, наприклад, фразеологічні одиниці).

Окрім суто лінгвістичних факторів творення АМКН, актуалізуються й екстралінгвальні, тобто функціонально-прагматичні чинники. Поява нового АМКН зумовлена прагматичними інтенціями мовця: з наявного у його тезаурусі лексичного матеріалу він обирає мовні одиниці або утворює нові для отримання бажаного перлокутивного ефекту.

Для визначення аксіологічної маркованості композитів англійської і української мов у дисертації розроблено методику їхньої словникової ідентифікації як на внутрішньомовних рівнях, та і в міжмовному плані за такими критеріями: 1) словникова позначка (англ.: *derog., as a term of contempt, an expression of abuse*; укр.: *лайл., жарг., евф., зневажл., ірон., несхвальн., фам., вульг.* – для негативної оцінки; англ.: *apprec., a term of approval, affectionate form of address*; укр.: *поет., уроч.* – для позитивної оцінки); 2) індикатор оцінки в лексикографічному тлумаченні значення слова (за основні індикатори оцінки прийнято предикати *good / добре* і *bad / погане* (Н. Д. Арутюнова, О. М. Вольф, В. М. Телія); 3) маркер емоційності (індикатори, що позначають емотивно-оцінне почуття-ставлення, емоції та переживання: задоволення, захоплення, бажання або зневагу, презирство, відразу, обурення, ненависть тощо).

У другому розділі “**Типи дериваційної мотивації аксіологічно маркованих номінацій в англійській і українській мовах**” визначено характер відношень компонентів аксіологічно маркованих композитних номінацій в аспекті словотвірної, фонетичної, морфологічної та лексичної мотивованості.

Словотвірну мотивацію у дослідженні визначено на основі положень М. Д. Степанової, яка під цим явищем розуміє поєднання таких складових, як **словотвірний аналіз** (бінарне членування похідних основ слів на словотворчі компоненти); **словотвірне моделювання** (особливий прийом у методиці дослідження лексики, що одночасно враховує як структуру й семантику окремих лексичних одиниць – членів системи, так і систему організації лексики загалом); **словотвірна модель** (стабільна структура, що характеризується узагальненим лексико-категоріальним значенням і має здатність наповнюватися різноманітним лексичним матеріалом).

Найпродуктивнішими словотвірними моделями АМКН в англійській мові є іменникова N + N (1809 АМКН), прикметникова A + N (273 АМКН), дієслівна N + V (218 АМКН), прислівникова A + N (21 АМКН). В українській мові більшу продуктивність демонструє композитотворення прикметників A + N (288 АМКН), далі йдуть іменники N + V (126 АМКН), дієслова N + V (18 АМКН), прислівники ADV + ADV (13 АМКН). Зіставлення продуктивності словотвірних моделей дає підстави твердити про різний характер словотвірної мотивації АМКН зіставлюваних мов.

Вивчення словотвірної структури АМКН пов’язане з проблемою

валентністних відношень між їхніми компонентами. Елементи кількісних підрахунків і дистрибутивний аналіз словотвірних моделей АМКН дали змогу виявити ступінь їхньої продуктивності (табл. 1). В англійській і українській мовах найактивнішими компонентами виявлено англ. **self-**: *self-respect, self-will* / укр. **само-**: *самоволя, самоповага*; однаково поширеними є моделі зі спільним першим компонентом, зокрема англ. **high-**: *highborn, high-class* / укр. **високо-**: *високоавторитетний, висококласний*; англ. **black-**: *blackshirt, black-wash* / укр. **чорно-**: *чорнопикий, чорноротий*; англ. **hard-**: *hardface, hard-working* / укр. **важко-**: *важкодум, важкохворий*; англ. **all-**: *all-important, all-merciful* / укр. **все-**: *вседержитель, всепрощення*; англ. **ill-**: *ill-famed, ill-gotten* / укр. **зло-**: *зловісний, зловонний*. Компоненти англ. **self-** / укр. **само-**, англ. **all-** / укр. **все-** мають однаковий рівень продуктивності в зіставляваних мовах – перший і дванадцятий, частково еквівалентними – англ. **hard-** / укр. **важко-** та англ. **ill-** / укр. **зло-**.

Серед моделей АМКН зі спільним другим компонентом найпродуктивнішими є іменники: англ. – **head**: *airhead, cabbage-head* / укр. – **голова**: *бурли-голова, зірвіголова*; англ. – **tail**: *coat-tail, daggie-tail* / укр. – **хвіст**: *вертихвіст, крутихвіст*; англ. – **eater**: *frog-eater, lotus-eater* / укр. **-їд**: *дармоїд, серцеїд*. Найпродуктивнішими компонентами, що не мають відповідників, є – **up**: *dust-up, fed-up* в англійській мові та – **окий**: *гостроокий, косоокий* – в українській. З-поміж дієслівних: англ. – **talk**: *small-talk, sweet-talk* / укр. – **словити**: *злословити, лихословити* і прислівникових АМКН: англ. – **how**: *anyhow, nohow* / укр. – **як**: *абияк, чортзна-як* виявлено лише по одному спільному другому компоненту, які продуктивні в обох зіставляваних мовах. Специфікою у валентністному плані характеризуються англійські АМКН, у яких наявні обидва спільні компоненти: *gee-gee, boo-boo, bow-wow, haw-haw* тощо, не властиві українській мові. Більшість із цих моделей характеризуються фонетичною мотивованістю.

Визначення фонетичної мотивованості англійських АМКН здійснювалося за допомогою прийому внутрішньої реконструкції, результати застосування якого свідчать, що повторювана форма *ding-dong* імітує дзвін дзвона з XVI ст., тимчасом, як у перекладному англо-російському словнику (Ю. Д. Апресян) маємо значення: ‘1. Той, що дзвенить, дзвінкий 2. Який повторюється монотонно 3. розм. Той, який чергується 4. Напружений, відчайдушний’. Іменник *bow-wow* має такі значення: ‘1. Гавкіт, собаче гавкання 2. *дум.* Собака, гав-гав 3. Хвастощі’. Дані Оксфордського етимологічного словника дають підставу стверджувати, що лексема *bow-wow* позначає звуки, які імітують ‘собачий гавкіт, XVII ст. (*bowgh wawgh, bough wough*), раніше *baugh baw* (XV ст.), *baugh (waff, waugh* (XVI ст.), *baw waw* (XVI ст.). Простежуємо генетичний зв’язок англійського *bow-wow* зі словами цілого ряду індоєвропейських мов: з дієсловом *baffe* (XV ст.), німецьким *waw waw*, голландським *boubou, bafbaf*, західно-фламандським *bauwbauw*, латинським *baubārī*, грецьким *baυ baυ*, французьким *baubau*. Отже, фонетичні АМКН співвідносяться здебільшого зі звуконаслідувальною та дитячою лексикою: *baa-lamb, gee-gee, yum-yum*.

Найчисленнішим типом в обох мовах є морфологічно мотивовані АМКН. Виявлено такі спільні (табл. 2) і відмінні (табл. 3) морфологічні моделі АМКН:

1. Композитне словоскладання в англійській мові і осново- та словоскладання – в українській:

а) з повнозначних частин мови: **n + n**: імен. англ. *bag-lady, barley-cap* / імен. укр. *рабовласник, мордобій*; **a + n**: імен. англ. *All-father, basilisk-glance* / імен. укр. *Великдень, правосуд*. Ці моделі за підрахунками виявилися численнішими і є продуктивними щодо інших частин мови; **pron / self + n**: імен. англ. *self-approval, self-importance* / імен. укр. *всепрощення, самоповага*; **num + n**: імен. англ. *four-eyes, two-spot* / імен. укр. *двобій, одnodум* і прикм. *дволикий, тисячоустий*; **v + v**: імен. англ. *look-see, make-believe*. Українська мова має в своєму арсеналі лише один приклад: **v imp. + v**: *жмикрут*; **v + n**: імен. англ. *cutthroat, kill-time* / імен. укр. *лежебок, лизоблюд*. В українській мові, на відміну від англійської, було наявні іменники за формулою **v imp. + n**: *дерилюд, дурисвіт*. При зіставно-типологічному аналізі цю модель можна вважати еквівалентною англійській **v + n**, оскільки форма інфінітива в англійській мові відповідає наказовому способу.

Наявні формули, які не мають еквівалентів у зіставлюваних мовах: англ. **v + pron + adv**: *kill-me-quick, pick-me-up*; **n + g**: *word-splitting, shoplifting*; укр. **pron + v**: *самодур, самохвал*; **a + v**: *гнилоїд, дурноляп* тощо.

б) з повнозначних та службових частин мови: **n + cj + n**: англ. імен.: *soup-and-fish, milk-and-water*; прикм.: *law-and-order, cat-and-dog*; дієсл.: *pepper-and-salt, run-and-gun*; **v + cj + v**: англ. імен.: *touch-and-go, give-and-take*; прикм.: *do-or-die, hit-or-miss*; **n + prep + n**: англ. імен.: *bed-of-honour, good-for-nothing*; прикм.: *hand-to-mouth, true-to-life*; **n + prep + art + n**: англ. *bred-in-the-bone, top-of-the-line*. В українській мові таких моделей не зафіксовано. Натомість є варіанти композитних номінацій, не властивих англійській мові: **prep + num + n**: *утришиця*, **prep + num + adj**: *втридешева, втридорога*; **n + v + adv**: *чортзна-де, чортзна-як*.

2. **Складносуфіксальні моделі**: англ. **n + (v + – er)**: *backslapper, gnat-strainer* / укр.: **n + (v + – ець, – ник, – ач)**: *правозахисник, христопродавець*; **adv + (v + – er)**: англ. *easy-rider, long-liver* / укр.: *низькопоклонник, ясновидець*.

3. **Моделі композитних телескопізмів, скорочень та аббревіатур**: **n + n**: англ. *pollutician* (*pollution + politician*) / укр. *скотобус* (*скотина + автобус*), *совоукр* (*совок + українець*); **v + n**: англ. *gritch* (*witch who grouches*), *pullitician* (*politician who pulls*). До моделей **скорочень** можна віднести: **a + n**: англ. *midcult* / укр. *бабком, Святвечір*. Моделі аббревіатур: англ. *V-Day, V-E Day, V-sign*.

4. **Моделі композитних інкорпорацій**: **v + adv + cj + v + adv**: *knock-down-(and-)drag-out*; **n + v + n**: *dog-eat-dog*; **v + pron + pron**: *do-it-yourself*; **v + adv + v + pron**: *step-in-fetch-it*; **a + cj + pron**: *holier-than-thou* характерні лише для англійської мови.

Лексична мотивація властива для АМКН-запозичень, які вирізняються фонетичною дистрибуцією, нехарактерною для зіставлюваних мов. Серед внутрішньомовних запозичень наявні американізми: *yes-girl, spitpoison*; австралізми: *crayfish, neverland*; запозичення з шотландського фольклору: *death-*

fire, gutter-blood; обмежені у вживанні британським варіантом: *pisshead, deadleg*; ірландські запозичення: *woodkern, moonlighting*. Зафіксовано поодинокі приклади вживання канадського варіанта, напр.: *playdown*; індійського: *pie-dog = pi-dog = pye-dog, first-chop* та південно-африканського: *backveld*.

Зовнішньомовними французькими запозиченнями є: *bel-esprit, jolie-laide, loup-garou*; німецькими: *Hausfrau, Schadenfreude, Weltschmerz*. Наявні поодинокі запозичення з китайської мови: *kowtow, gung-ho*.

В українській мові, поруч із зовнішньомовними англо-американськими: *брейн-дрейн, дедлайн, вікенд, пі-ар, хай-тек*, виявлено внутрішньомовні запозичення з діалектів: *головокрут, куролап, доброграй*. Окрему групу становлять слова із західноукраїнського регіону: *благодар, космогрудий, вовкодухий*.

На підставі семантичної мотивованості компонентів АМКН визначено такі спільні їхні моделі в обох мовах: 1) відповідності / невідповідності **морально-етичним** нормам, принципам і стереотипам поведінки, прийнятим в англійському й українському соціумах: англ. *blood-guilty, ill-breeding*; укр. *бабодур, людоріз*; 2) **соціально-культурного** життя, суспільних взаємин: англ. *well-to-do, fast-talk*; укр. *чиношанування*; 3) **конфесійної належності**: відповідності / невідповідності релігійним канонам: англ. *All-father, holytide*; укр. *Богоматір*; 4) **естетичних** форм прекрасного в світі: англ. *ever-being, everburning*; укр. *золотоволосий*; 5) **емотивних** переживань людини: англ. *camera-shy, deep-felt*; укр. *тонкосльозий*; 6) **емпіричного** сприйняття світу через колірні, світлові, зорові та дотикові органи чуття: англ. *high-sounding, sweet-smelling*; укр. *зловонний, солодкозвучний*; 7) різних **інтелектуальних** здібностей людини: англ. *dimwit, besom-head*; укр. *дурноверхий*; 8) її **фізичних якостей**: зовнішності, стану здоров'я: англ. *slick-chick, barebone*; укр. *нервовохворий*; 9) **прагматичних**, зокрема практичних, утилітарних інтересів: англ. *hard-wearing, soon-rotting*; укр. *висококласний*.

Як засвідчує зіставно-типологічний аналіз характеру мотиваційних відношень компонентів АМКН, англійські та українські одиниці демонструють різні тенденції до аксіологічного композитотворення: іменникову – в англійській мові та прикметникову – в українській. Спільну продуктивність простежуємо при морфологічній і лексичній мотиваціях, характерних для обох мов, відмінну – при фонетичній, яка притаманна лише англійській мові.

У третьому розділі “**Концептуалізація аксіологічних смислів у семантичній структурі композитних номінацій англійської і української мов**” обґрунтовано критерії визначення аксіологічного значення у семантичній структурі композитних номінацій; проаналізовано функціонально-стильовий і експресивно-стилістичний компоненти власне оцінного значення аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської й української мов; зіставлено специфіку меліоративного, пейоративного та полісемантичного оцінного значення у структурі АМКН, репрезентованих морально-етичними концептами ДОБРО, БЛАГО / ЗЛО, ГРІХ.

При визначенні ціннісних векторів семантики досліджуваних одиниць, слідом за Т. В. Гончаровою, крім філософського розуміння цінностей, аналізуємо

АМКН як за морально-етичним сприйняттям, пов'язаним із нормами моралі, прийнятими в кожному суспільстві, так і за релігійним смислом, сформованим на суспільній позиції усвідомлення чеснот, задекларованих у Десятьох заповідях Біблії.

Оцінне значення у структурі АМКН комбінується із предметно-логічним, якісно-логічним та акціонально-логічним їхнім змістом, як правило, в кореневих частинах складних слів. В оцінному значенні наявні також функціонально-стильовий і експресивно-стилістичний компоненти, між якими не завжди можна провести чітку межу. Функціонально-стильовий компонент у семантиці АМКН співвідноситься зі сферою й умовами спілкування. Крім стильових маркерів, власне оцінне значення АМКН формується експресивно-стилістичними конотаціями, які дозволяють виділити одиниці з *меліоративною* (англ. *sweet-and-twenty*, укр. *доброчесний*) і *пейоративною* (англ. *pumpkin-head*, укр. *пустоцвіт*) семантикою. Пейоративні АМКН служать для вираження антипатії, зневажливого, відверто ворожого, несхвального ставлення мовця до об'єкта висловлення й/або адресата мовлення. У свою чергу меліоративні АМКН виражають симпатію, любов, повагу, ніжність, люб'язність тощо. Виокремлено також *нейтральні* АМКН (які не мають яскраво вираженого аксіологічного забарвлення): англ. *vacationland*, укр. *великозерний*. Серед зіставлюваних лексем наявні *полісемантичні одиниці*, в семантичній структурі яких відбуваються зміни від термінологічного або нейтрального значення до негативного чи позитивного: англ. *jelly-fish*, укр. *двожилльний*.

На основі оцінного значення АМКН, що відображають відношення між дійсним світом і його ідеалізованою моделлю, створеною людиною (соціальною групою), а також суспільно закріпленого ставлення людей до об'єктів дійсності, досліджувані одиниці скласифіковано у тематичну групу “**Ставлення до способу життя**” з її семантичними підгрупами, які відображають різні стереотипи поведінки людини у суспільстві: 1) за оцінкою власного “я” та міжособистісних стосунків з “іншими”, 2) за оцінкою власних уподобань, життєвої позиції та поведінки людини 3) за оцінкою мовленнєвої поведінки (спілкування): якості, інтенсивності, надмірності мовлення, яка є спільною для обох мов.

АМКН за оцінкою власного “я” та міжособистісних стосунків з “іншими” утворюються за спільними моделями з компонентом *self / сам, себе* і містять у своїй семантичній структурі концепт Я, семантизація якого дає змогу визначити зміст думки про себе у носіїв зіставлюваних мов.

Зіставлення меліоративної й пейоративної семантики АМКН із компонентом *self / сам, себе* з урахуванням образності англійських і українських утворень, а також на рівні внутрішньої та зовнішньої форм засвідчило спільну мотиваційну основу їхнього творення в обох мовах, зумовлену потребами мовця відобразити позитивні або негативні характеристики людської особистості в контексті її взаємодії з соціумом. Відмінні ж особливості досліджуваних АМКН простежуються на рівні образності при оцінці таких негативних якостей людини, як марнославство, пихатість: *self-confidence*; ненависть до себе:

self-hate; власна неохайність: *self-neglect*; схильність скаржитися на долю, жалю до себе: *self-pity*; користоловство: *self-profit*; лицемірство *self-righteous*. Українська мова на позначення таких вад людини композитних номінацій не має.

АМКН за оцінкою власних уподобань, життєвої позиції та поведінки людини представлено АМКН-прикметниками й іменниками з позитивною семантизацією морально-етичних концептів ДОБРО, БЛАГО та їхніх концептуальних похідних: НАДІЯ, ОBOB'ЯЗОК, ТЕРПІННЯ, ПОРЯДНІСТЬ, ПРАВДА, які в зіставлюваних мовах мають спільну мотивацію. Ядерними тематичними асоціаціями, які об'єднують АМКН, є ті, що символізують ДОБРО як порядність: англ. *well-wisher*, укр. *добропорядний*; чуйність: англ. *goodwill*, укр. *добросердечний*; волю, власне бажання: англ. *freedom-loving*, укр. *добровільний*; БЛАГО як щедроти, дари, достаток, добробут, щастя: англ. *godsend*, укр. *благоустрій*; чесність, досконалість, високу мораль, культуру, терпіння: англ. *right-thinking*, укр. *високоморальний*; згоду, дозвіл, схвалення: англ. *well-done*, укр. *благословення*; довіру, надійність; ПРАВДУ, ПРАВО, ІСТИНУ як захист: англ. *law-and-order*, укр. *правосуд*; боротьбу: англ. *peacekeeping*, укр. *правдоборець*; щирість: англ. *true-to-life*, укр. *голоправда*; порядок: англ. *well-kept*, укр. *правопорядок*; чесність, порядність: англ. *gospel-truth*, укр. *добропорядний*. Відмінності простежуються в зовнішній формі композитів: більшість англійських АМКН пишуться через дефіс, порівняно з українськими, які пишуться разом.

Образи ж, що лежать в основі пейоративних АМКН, імплікують ідею дій-стимуляторів негативної поведінки людини та вад її характеру, які засуджуються суспільством. АМКН, що характеризують негативні етичні риси людини, об'єднуються в такі семантичні підгрупи: “надмірне ставлення до чогось”: *lickpenny, time-wasting* / укр. *жмикрут, марнотрат*; “залежність від чогось”: англ. *fuddle-cap, crackhead* / укр. *синьолобий; макодзьоб*; “порушник суспільних правових та моральних норм”: *boco-smasher, daredevil* / укр. *зірвиголова, блудодій*. Найчисленнішими виявилися в обох мовах АМКН-пейоративи, семантична структура яких має семи “надмірне ставлення до чогось”, “залежність від чогось”. Зіставивши англійські й українські пейоративні АМКН, оцінне значення яких розвивалося на основі ставлення людини до морально-етичних категорій зла, гріховності, варто зазначити, що відмінність цих одиниць зумовлена різним виявленням зла в англійському й українському соціумах. На рівні мотивації це відображено у функціональному переосмисленні буквального значення в пейоративне – в англійських АМКН, тимчасом, як українські лексеми є моносемантами, які виникали безпосередньо на позначення тієї ситуації, у якій поведінка людини асоціювалася зі злом та всілякими гріхами.

Морально-етичні концепти ЗЛО, ГРІХ однаково семантизовано в англійських і українських АМКН на позначення людини нечестивої: англ. *ill-hittour*, укр. *злонравний*; недоброзичливої, ворожої, яка віщує зло: англ. *ill-wisher*, укр. *лиховісний*; що переймається помстою: англ. *sorehead*, укр. *злопам'ятний*; сповненої гріха й ненависті до Бога: англ. *wrong-doer*, укр. *багатогрішний, боговідступний*; що має погану славу: англ. *ill-famed*, укр. *горезвісний*; із мізерною

душею: англ. *ill-being*, укр. *душевбогий*; хитрої: англ. *ratface*, укр. *хитроокий*; лицемірної, підступної, нещирої: англ. *bootlick*, укр. *двоєдушний*; боязкої, лякливої: англ. *chicken-heart*, укр. *малодушний*; нерішучої: англ. *dough-face*, укр. *м'якотілий*; гонористої: англ. *chest-thumping*, укр. *марнослашний*; нахабної: англ. *ill-mannered*, укр. *скотоподібний*; жорстокої: англ. *ill-treatment*, укр. *жорстокосердний*; п'яниці: англ. *ginhead*, укр. *синьолобий*; наркомана: англ. *teahed*, укр. *макодзьоб*.

Англійські полісемантичні АМКН-прикметники й іменники з негативною семантизацією морально-етичних концептів вмотивовані переосмисленням нейтральних значень, одним із ЛСВ яких є символіка “ошукання”, “розчарування”, “зради”, “шахрайства”: англ. *graverobber*, *death-hunter* / укр. *живоглот*, *живодер*. Українських полісемантичних одиниць з такими семами у цій семантичній підгрупі не зареєстровано.

Онтологічна негативна характеристика людини виражена в АМКН із семною структурою “неспроможність людини як індивіда” та “як індивіда, що має фізичні й інтелектуально-вольові дефекти”. АМКН-прикметники з негативною семантизацією фізичних вад людини, її поведінки та характеру вмотивовані соматичним компонентом і його оцінним значенням. Фізичне каліцтво, як це не парадоксально, викликає здебільшого не співчуття, а зневагу й презирство з боку фізично повноцінних людей як в англomовному, так і в українському соціумах: англ. *claw-foot*, *goggle-eye* / укр. *одновухий*, *одноногий*.

За оцінкою мовленнєвої поведінки людини у групі АМКН базовими ідентифікаторами є семи ‘голос’, ‘слово’, ‘мовити (говорити)’, ‘звучати’. Якісна перевага процесів мовлення і відповідних реакцій, дій стосовно певної норми актуалізовано в українських АМКН з ідеєю веселого, гумористичного мовлення. Англійські ж АМКН із символікою виявлення позитивних якостей веселої людини, що безпосередньо представлено в її мовленні, на відміну від українських, є невмотивованими своїм компонентним складом: англ. *good-fellow* / укр. *сміхотвор*. Негативні процеси мовлення в англійській і українській мовах актуалізовано в АМКН з ідеєю інтенсивного, надмірного, гучного говоріння. За семантичним обсягом поняття ‘балакучість’ структура англійських прикладів, більш розвинута, оскільки всі вони характеризуються полісемантичністю оцінної семантики, порівняно з українськими, які чітко демонструють пейоративність і є моносемантами: англ. *double-talk*, *loudmouth*, *name-calling* / укр. *злязкий*, *чорноротий*, *марнослов*.

Зіставлення концептуалізації аксіологічних смислів у семантичній структурі композитних номінацій англійської і української мов дає підстави стверджувати, що мотивація семантизації морально-етичних концептів, репрезентованих досліджуваними одиницями, здебільшого є спільною. Це пояснюється прагматичними потребами мовців відобразити як позитивні, так і негативні характеристики людської особистості в контексті її взаємодії з соціумом. Відмінності простежено на рівні образності при семантизації цих концептів, а також зовнішньої і внутрішньої форм зіставляваних АМКН.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження ґрунтуються на таких концептуальних положеннях: 1) складні номінації у процесі функціонування зазнають переосмислення первинного значення, яке є нейтральним або термінологічним, у бік набуття аксіологічної семантики під впливом як позамовних (функціонально-прагматичних), так і мовних факторів (словотвірна, морфологічна, лексична мотивація); 2) в оцінному значенні АМКН актуалізовано функціонально-стильовий і експресивно-стилістичний компоненти. Перший компонент співвідноситься зі сферою й умовами спілкування, в яких уживається АМКН, тимчасом, як експресивно-стилістичні конотації дозволяють виділити пейоративні та меліоративні АМКН; 3) АМКН – специфічний засіб позначення та йменування поведінки людини, її власних уподобань і життєвої позиції, адже акт словотвірної композитної номінації передбачає, як правило, вибір наявного в мові ресурсу для позначення суті відображуваної типової ситуації; 4) АМКН – це стійкі відтворювані стереотипи, які постають із пам'яті як мовленнєві реакції на типовість подій і явищ. Мета актуалізованої АМКН – не кваліфікувати дійсність, а схарактеризувати та оцінити її.

На основі характеру відношень компонентів АМКН у дисертації визначено різні типи їхньої дериваційної мотивації: словотвірну, морфологічну і лексичну, спільні для обох мов, і фонетичну, характерну для англійської мови.

Словотвірна мотивація засвідчила специфіку валентністних можливостей компонентів АМКН. Виявлено АМКН зі спільними першим і другим компонентами в обох мовах та з повторюваними компонентами в англійській мові.

Морфологічний тип дериваційної мотивації АМКН дав змогу простежити тенденцію до активності аксіологічно маркованого іменникового композитного словотворення в англійській мові і до прикметникового – в українській. Оскільки мова, відображаючи менталітет народу, є дзеркалом культури певного етносу, то можна припустити, що більший ліризм, сентиментальність, образність, емоційність і абстрактність мислення українців демонструє характерологічну домінанту при утворенні прикметникових АМКН, у той час, як стабільність, стриманість, раціональне сприйняття дійсності англійців зумовлюють номінативність іменникових АМКН в англійській мові.

Лексична мотивація властива для АМКН-запозичень, які вирізняються фонетичною дистрибуцією, не характерною для зіставлюваних мов, і є в обох мовах як внутрішньомовними, так і зовнішньомовними запозиченнями.

АМКН англійської і української мов функціонують як назви онтологічних класів об'єктів і суб'єктів, у яких представлено колективне, соціально закріплене ставлення до них людини. Як узуальні неологізми, вони є фрагментами ідеалізованих моделей англійської й української мовних картин світу, створених самою людиною (соціальною групою, нацією, суспільством), що пояснює їхнє варіювання, переорієнтацію та переосмислення.

Оцінне значення АМКН зіставлюваних мов виступає як вид когнітивної інформації, що передається через семантику слова та відтворює когнітивну

структуру концепту, вираженого цим словом. АМКН з позитивною семантизацією морально-етичних концептів ДОБРО, БЛАГО / ЗЛО, ГРІХ та їхні семантичні похідні мають спільну мотивацію у зіставлених мовах.

У словотвірній-семантичній структурі АМКН відображено зв'язок між дійсним світом і його ідеалізованою моделлю, оскільки вони виражають не тільки діапазон різних відтінків значення, але й експресивно-стилістичні конотації, що надають меліоративну експресивно-емоційну оцінку предмету, особі, явищу позначуваної дійсності або характеризуються іронічно-зневажливим оцінно-пейоративним компонентом значення. Ці одиниці стилістично марковані на нейтральному тлі англійського й українського літературних стандартів, оскільки мотивовані соціопрагматичними потребами носіїв цих мов.

Перспективами дослідження є подальше вивчення аксіологічної семантики складних одиниць, які й дотепер у різних мовах залишаються оказіональними.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ніколаєнко Л. С. Аксіологічні компоненти семантики композитних номінацій в англійській і українській мовах / Л. С. Ніколаєнко // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей. – К. : Вид. центр КНЛУ. – 2007. – Вип. 8. – С. 158–163.

2. Ніколаєнко Л. С. Прагматична мотивація аксіологічно маркованих композитних номінацій / Л. С. Ніколаєнко // Ономастика і апеллятиви : зб. наук. праць. Ювілейний випуск на пошану 80-річчя від дня народж. проф. Володимира Горпинича. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 30. – С. 292–301.

3. Ніколаєнко Л. С. Поняття мотивації та мотиваційних відношень у сучасній лінгвістиці / Л. С. Ніколаєнко // Науковий часопис : зб. наук. праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія № 9 “Сучасні тенденції розвитку мов”. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2007. – Вип. 1. – С. 37–42.

4. Ніколаєнко Л. С. Пейоративні композитні номінації на позначення емоційного стану людини в англійській та українській мовах / Л. С. Ніколаєнко // Науковий вісник : зб. наук. праць Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія “Філологічні науки”. – 2008. – № 4. – С. 377–380.

5. Ніколаєнко Л. С. Семантизація компонентів *self / сам-себе* у структурі аксіологічно маркованих композитних номінацій на матеріалі англійської і української мов / Л. С. Ніколаєнко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць. – К. : Вид. центр КНЛУ. – 2008. – Вип. 20. – С. 148–154.

6. Ніколаєнко Л. С. Словотвірні можливості англійської і української мов на сучасному етапі їхнього розвитку / Л. С. Ніколаєнко // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2007. – Вип. 24, ч. 2. – С. 340–345.

7. Ніколаєнко Л. С. Функціонально-стильовий компонент оцінного значення аксіологічно маркованих композитних номінацій / Л. С. Ніколаєнко // Актуальні

проблеми германської філології : матеріали III Міжнар. наук. конф., присв. 70-річчю від дня народж. проф., д-ра філол. наук *Левицького В. В.* (Чернівці, 10–12 квіт. 2008 р.). – Чернівці : Книги – XXI, 2008. – С. 377–380.

8. Ніколаєнко Л. С. Критерії визначення аксіологічного значення мовних одиниць у різних наукових парадигмах // *Мови у відкритому суспільстві : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.* (Чернігів, 13–14 жовт. 2006 р.). – Чернігів : ВіТ-сервіс, 2006. – С. 44–46.

9. Ніколаєнко Л. С. Принципи класифікації аксіологічно маркованих композитних номінацій сучасної англійської мови // *Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві : матеріали студ. наук.-практ. конф.* (Київ, 4–6 квіт. 2007 р.) / відп. ред. Г. Б. Мінчак. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – С. 188–191.

10. Ніколаєнко Л. С. Структурно-семантичне моделювання аксіологічно маркованих композитних номінацій англійської мови // *Психолого-педагогічні проблеми освіти і виховання в умовах глобалізації та інтеграції освітніх процесів : тези доповідей наук. конф. кафедри ЮНЕСКО КНЛУ, 12 грудня 2007 р.* / відп. ред. А. М. Чернуха. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – С. 199–200.

АНОТАЦІЇ

Ніколаєнко Л. С. Мотиваційна основа аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2009.

У дисертаційній роботі систематизовано наукові підходи щодо словотвірного статусу композитних номінацій у сучасному мовознавстві та аргументовано авторську позицію щодо диференціації складних слів, утворених шляхом юкстапозиції і композиції; визначено спільні способи творення аксіологічно маркованих композитних номінацій (юкстапозиція в обох мовах) і відмінні (композиція в українській); обґрунтовано різні тенденції до композитотворення (в англійській мові – іменникового, в українській – прикметникового); встановлено спільні закономірності лексичного типу мотивації аксіологічно маркованих композитних номінацій в англійській і українській мовах, а також специфіку словотвірної (валентістної), фонетичної та морфологічної мотивації зіставляваних одиниць; скласифіковано аксіологічно марковані композитні номінації у тематичну групу “Ставлення до способу життя” з її семантичними підгрупами, яка є спільною для зіставляваних мов; упроваджено методикау зіставлення аксіологічно маркованих композитних номінацій на основі критеріїв словникової позначки, індикатора оцінки в лексикографічному тлумаченні значення слова і маркера емоційності.

Ключові слова: дериваційна мотивація, аксіологічна семантика, аксіологічно марковані композитні номінації, меліоративна та пейоративна оцінки, внутрішня валентність, семантична структура.

Николаенко Л. С. Мотивационная основа аксиологически маркированных композитных номинаций в английском и украинском языках. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.17 – сравнительно-историческое и типологическое языкознание. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2009.

Диссертация посвящена исследованию одной из ключевых проблем современной лингвистики – мотивации.

В работе в рамках антропоцентрического направления освещены особенности семантики и прагматики аксиологически маркированных композитных номинаций, анализируются основные пути и способы их образования.

В диссертационной работе систематизированы научные подходы к словообразовательному статусу композитных номинаций в современном языкознании и аргументирована авторская позиция дифференциации сложных слов, образованных путём юкстапозиции и композиции; определены общие способы образования аксиологически маркированных композитных номинаций (юкстапозиция в обоих языках) и отличные (композиция в украинском); обоснованы разные тенденции к образованию композитов (количественные показатели морфологической продуктивности аксиологически маркированных композитных номинаций чётко демонстрируют тенденцию к продуктивности композитного словообразования существительных с аксиологическим компонентом семантики в английском языке и композитному словообразованию прилагательных – в украинском); установлены общие закономерности лексического типа мотивации образования аксиологически маркированных композитных номинаций, а также специфика словообразовательной (валентностной), морфологической и фонетической мотивации сопоставляемых единиц; внедрена методика сопоставления аксиологически маркированных композитных номинаций на основе критериев словарного обозначения, индикатора оценки в лексикографическом толковании значения слова и маркера эмоциональности.

Учитывая активные компоненты, связанные с семой оценки и смысловыми коннотациями, выявлены семантические модели АМКН. На основании оценочного значения отношения между настоящим миром и его идеализированной моделью, созданной человеком (социальной группой), а также социально закреплённого отношения людей к объектам действительности, АМКН классифицированы в общую тематическую группу “Отношение к способу жизни” с её семантическими подгруппами, которые отображают разные стереотипы поведения человека в обществе: а) по оценке собственного “я” и межличностных отношений с “другими”, б) по оценке собственных вкусов и жизненной позиции в) по оценке речевого поведения (общения): качества, интенсивности, избыточности речи. Эта тематическая группа является общей для сопоставляемых языков.

Ключевые слова: деривационная мотивация, аксиологическая семантика, аксиологически маркированные композитные номинации, мелиоративная и пейоративная оценки, внутренняя валентность, семантическая структура.

Nikolaenko L. S. Axiologically marked compound nominations in English and Ukrainian. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology in speciality 10.02.17 – Comparative, Historical and Typological Linguistics. – National Teacher Training Drahomanov University. – Kyiv, 2009.

Scientific approaches to investigations of word-building status of the composite words in modern linguistics are systematized in the thesis. The author's position as to the differentiation of compound words formed by juxtaposition and composition is stated. This study determines common (juxtaposition in both languages) and different (composition in Ukrainian) ways of axiologically marked compound formation.

Common rules of lexical type of axiologically marked compound motivation in English and Ukrainian are established. Moreover the peculiarity of derivational, phonetic and morphological motivation of comparative nominations are singled out. Tendencies to investigate axiologically marked compound formation (noun in English and adjective in Ukrainian) are defined.

The thesis provides a classification of axiologically marked compound nominations of the thematic group "Attitude to the way of living" with its semantic subgroups, which are common for both languages compared. Following the criteria of dictionary indications, the identifier of evaluation in the lexicographic interpretation of the word meaning and emotional value, methods of comparison of axiologically marked compound nominations are introduced.

Key words: derivational motivation, axiological semantics, axiologically marked compound nominations, ameliorative and pejorative evaluation, valency, semantic structure.